

Tersløsegård. Fot. Laurberg.

I. SYD FOR ÅMOSEN OG TISSØ.

I. STENLILLE—TERSLØSE—DIANALUND.

THØLLØSE-HØNGBANEN åbnedes 1902. Vi har før været ved Merløse station (side 83), vi står nu af ved Stenlille. Hotel, afholdsbeværtning. 1916 540 indbg.

Stenlille kirke har allerede tidlig haft et tårn, hvad man kan slutte af, at indvendig springer kampesten frem mod vest fra den oprindelige vestgavl, og af, at det nuværende tårn i sit nordvestlige hjørne har granitkvadre ligesom korets og skibets hjørner. Af de romanske kalkmalerier er bevaret en engel på korbue-væggen. Romansk er også en træskåren St. Laurentius. Alterbilledet (1861) er af Roed: Christus med barnet.

1849—63 havde Stenmagle og Stenlille (bægge opr. Stenløse) til præst Sydslesvigeren Francke, som tidlig havde fået interesse for nordisk sprog og historie og 1848 blev afskedi-

get af Slesvigholstenerne som konrektor i Flensborg. Han havde igen til kapellan fra 1858 Johs. Clausen, der sammen med Vilh. Beck ved et møde i Stenlille 1861 indtrådte i bestyrelsen for den indre mission.

Lige vest for Stenlille by på bægge sider af jærnbanen strækker sig en *»ås«*, en istids-flodseng, der her i egnen er stødt sammen med den store midtsælandske ås, som kommende fra Køge går nord om Haraldsted sø, langs Gyrstinge sø og videre mod nordvest; de to søer har haft afløb gennem Åmosefladen. Der er regelmæssig lagdeling i den og somme steder stenfrit ler. Både mod nordøst ad Stenmagle til, mod syd over Munke-Bjærgby og Bromme og mod nordvest nord om Niløse står åsen i forbindelse med store grus- og sandstrækninger, hvad der tyder på stærk erosion; leret er udvasket.

Sydøst på til Nordskoven og strax ved indgangen til denne tilhøjre op på Hjortebjærg (70 m.) med stillads, som imidlertid kun giver udsigt mod syd til Bjernede rundkirke og mod vestsydvest over trætoppe til Bromme plantage; vestligt Sobjærg. — Ad hovedvejen gennem skoven sydpå til Tygestrup spredtliggende by (på gården Hellestrup lidt længere i syd fødtes 1784 digteren Bredahl som søn af forpagteren) og dernæst langs den nordlige rand af Store Enemærke op på den langstrakte Saltofte bakke (54 m.). Bakken er ikke særlig høj, men ligger alligevel således, at man ser vidt ud, lige til Galø Oredrev og Østrup skov hinsides Åmosen, til Enemærket ved Ruds-Vedby, til Sobjærg og Sorøskovene.

Stednavnene med Sal har en vis højtidelighed i sig; Sal var allerede i urgermansk navnet på en høvdingehal; det forbindes ikke sjældent med -by og -tofte, der er endelser omtrent fra vikingtiden, men disse endelser kan være senere tilhægtede, og det nøgne Sal kan være meget ældre. Vort Saltofte har inde på marken tilhøjre, lige efter at man fra Tygestrupvejen er kommet ud på landevejen Holbæk—Slagelse, en kilde, som i middelalderen var helliget St. Laurentius, hvis billede vi så i Stenlille kirke; den regnedes blandt lægedomskilderne; fordom pyntedes den ved St. Hansdag med blomster, og der afholdtes marked ved den. Endnu o. 1870 søgtes kilden af syge. Med det i minde, som blev udviklet om St. Laurentii kilde ved Undløse og St. Søren's kilde ved Holmstrup, kunde

man formode denne kildedyrkelse gående tilbage til hedenold, og tænker vi tillige på Salløv (Salhøje) i Københavns amt, om hvilken by en runesten siger, at der ved den fandtes en thul, dvs. en retskyndig, anset mand, kunde man tro, at gudsdyrkelse, retspleje og høvdingebo har haft med hinanden at gøre på det sted, hvor vi står. Fra en mose i Rude-Eskilstrup Lillevang men nær vejen fra Saltofte til det ældgamle Døjringe og nøjagtigt midt mellem disse byer er opgravet en siddende mandsfigur, 1 $\frac{1}{2}$ fod høj, med hænderne i skødet, forneden afskåret som for at kunne sættes på et fodstykke; rimeligvis et gudebillede fra slutningen af oldtiden. Ved særlig velvilje fra Nationalmusæets afdeling I offentliggøres det for første gang her.

Også Rude-Eskilstrup ligger på en svagt skrånende bakkeø mellem store flader og ligeså Munke-Bjærgby; alle tre bakkeøer med ret ufrugtbart sand, mens fladerne har tørvejord. Munke-Bjærgby kirke har apsis, udvendig med buer, der bæres af halv-

Mandsfigur fra Rude-Eskilstrup. Fot. Nationalm. .

søjler og pilastre; indvendig har apsis været prydet med en malet række af helgener. Monstranshus fra den senere middelalder. Ved kirken er der opstillet en stor sten med skålformede fordybninger, vel af religiøs betydning. Helt pænt på kirkegården og i præstens vænge der nordfor;

mod syd ses Bromme hvide kirke nær den store plantage. Helt til Bromme hørte landet i middelalderen med til Merløse herred. — I Munke-Bjærgby sogn er der hele tre stationer, foruden i kirkebyen også i Døjringe og Vedde, alle ved sidebanen til Sorø. Her er indgangen til Holbæk amt for alle, der kommer over Sorø.

Vestlig for skolen nordpå, men strax ad markvej over til Kammergave, hvilken nye gård har opslugt Tersløsegårds tilliggende. Fra det ufrugtbare sand er vi kommet ned i frugtbart stenfrit ler; men jordsmonnet stiger atter til Tersløsegård, hvis have og hvide bygninger vi har ud for os; fra bakken kan man se over hele sognet.

Vi bliver højtidelige og drages til minde Vilhelm Andersens fyndige ord:

Her var vor Holbergs herrestavn, her står hans sommerstue, her hævded han det borgernavn, som kunde bedst ham huc. Her bragte han — som i sit skrift — ubrugte kræfter under drift, fik jorden til at gøre gavn og folket til at due.

Vi tillader os også af arkitekt C. M. Smidts smukke afhandling om gården frit at afskrive: Gården ligger som en hersker tronende på bakken; den tegner sig fra alle sider med fin og kraftig silhouette og synes at være voxet sammen med bakken. Mod øst er der store grønne linde, inde i gården to høje linde på hver sin side af hovedfløjens dør. Bygningen er fordringsløs, smuk og hyggelig, vinduerne fortræffeligt anbragte. Skønnere, mere storlinjet er havesiden, hvor terrænet ligger lavere (herfra er der udsigt til Hjortebjærg). Kælderen er vist fra middelalderen, måske endog fra 14. årh.; under den søndre fløj er der fundet tilhugne kridtsten. Hovedbygningen er tidligst fra begyndelsen af 18. årh.; den er lidt senere blevet forlænget, og sidst er fløjene opførte.

Ved købekontrakt af 18. maj 1745 overdrog landsdommer Christensen til Holberg Tersløsegård med kirker og bondegods for 16000 rdl. kroner og 200 rdl. »discretion« til landsdommerens frue; desuden påtog Holberg sig at indfri en obligation på 8000 rdl. kurant. 1747 oprettede han af Tersløse og Brorup ved Slagelse baroniet. Da havde Tersløse med mølle og skov 41 tdr. 5 skpr. hartkorn, dertil tre kirketiender

med kaldsret, lig 54 tdr. 6 skpr., og 301 tdr. hartkorn bøndergods. 1748 skænkede Holberg dette og sit øvrige gods, »som ej er indbefattet under baroniet«, Orebo og gårde i Vanløse, Eskilstrup, Tjørntved og Vedde til Sorø Akademi; »til publici nytte og for at have et monument efter min død«. I den 49. epistel fortæller Holberg, hvorfor »jeg som gammel mand haver villet besvære mig med jordegods«. »Jeg selv haver af erfaringen mærket, at en af naturen slet jord, som drives af en duelig bonde, er bødre end en god, som besiddes af en slet og forsømmelig agermand, og at udi en tid af 30 år, som jeg haver haft med jordgods at bestille [som universitetskvæstor], de bedste gårde af sådan årsag ere blevne de sletteste og de sletteste igen de bedste«. Vi ser ham med utrættelig energi og flid samle sit jordegods stykke for stykke, får et indtryk af hans sparsommelighed, forstandige økonomi, arbejde for godsets fremgang, for bøndernes velfærd. Udførligt behandler han kvægpesten; han selv mistede næsten alt sit kvæg, men lader til at have taget det temmeligt let: nu kan skovene florere, frie for kvæget. I det hele havde han stor kærlighed til skoven. Hans interesse for administration og sans for bønderne ses også af de sex breve, der er bevarede fra ham til ridefogeden på Tersløse, Frederik Bjerre. Ligeledes et nylig udgivet brev fra 1740 til rentekammeret om genopbyggelsen af en gård i Blæsinge i Havrehjærg sogn: »Erklærer ieg mig at lade den bygge, beder aleene om dilation udj dette aar, eftersom ieg har taget alting an udj en delabrered tilstand . . . Mit forsætt er ellers, om Gud sparer mig liv og hilsen, at bøde paa alt, hvad som fattes, og derudj at giøre langt meere end det, som ieg . . . er forbunden til, saa som ieg og allereede har giort en god begyndelse.«

Om Holberg som vært på Tersløse fortæller Bolle Luxdorph, der ejede det ikke så langt borte liggende Mørup, på fransk i sin almanak for 1745. 31. mai: Denne aften red jeg med Lilienskiold til Tersløse, hvor jeg traf Holberg og overnattede. 1. juni: Jeg spiste til middag på Tersløse. 2. juni: Christensen og hans kone, Trine, Lilienschiold, Holberg, Brauer og præsten spiste til middag hos mig. — Det var i de dage, Holberg overtog gården; mere veed vi desværre ikke.

Sorø Akademi solgte efterhånden jorden og nedbrød avlsbygningerne. 1861 købtes bygningerne af fire godsejere, der var gamle Soranere, som påny i søndre fløj efter Holbergs bestemmelse indrettede et enkesæde. Da bygningen igen var kommen i forfald, tog Soranersamfundet sig af den. Martin Nyrop restaurerede gården med megen takt. Den danner nu

en selvejende institution og står som et mindesmærke for Holberg.

Fra Holbergs tid er der kun mure og vægge; i disse stuer har han færdedes; gennem den lem har han kastet brændet, han havde kløvet i gangen, ned i kælderen. I det hele taget er næsten intet, som har tilhørt Holberg, bevaret; i Nationalmusæet findes hans stokke-håndtag, her i efterligning. Man har så søgt at gøre de tomme rum hyggelige og skabe stemning ved hjælp af møbler fra Holbergs tid, ved at samle billeder af ham (Roslins maleri i Sorø kopieret af Dalsgaard) og udgaver af hans værker. Et billede i havestuen af Frederik 4. til hest menes at have tilhørt Holberg; det er ialtfald i sin tid solgt bort fra Tersløsegård; i den ene stue er frisen foroven gammel. I arbejdsværelset gemmes en i kælderen fundet kridtsten med brudstykke af en latinsk indskrift fra den tidligere middelalder. — Skomageren ved kirken viser frem. — Konditori i byen.

En anden digter, der har færdedes i Tersløse i sin tidlige ungdom, er Herman Bang, hvis fader var præst her ved sin død 1875. Selv gik han i de år på Sorø akademi. Om egenes mennesker har givet ham æmner til hans produktion, veed forf. ikke. For natursans var Herman Bang vist så temmelig blottet. — En tredje forfatter, frk. Benedicte Arnesen-Kall, boede her 1862—70; hun har bl. a. oversat Molière og udgivet sine »livserindringer«.

1233 ejedes Tersløse af Esbern Snares datter Cæcilie, gift med Anders Knudsen, kaldet Grosøn. Han hørte til hertug Abels mænd, og hans og Cæcilies svigersøn ved datteren Ingeborg var Lage Gudmundsen, som dræbte Erik Plovpenning. — Senere sad Grubbeslægten fra o. 1340 til o. 1450 ved gården, og så gennem giftermål slægten Passov; på reformationstiden ætten Bølle (Bølge). Over to medlemmer af denne familie er der smukke ligsten i Tersløse kirke. Den ene over Erik Bølle, som 1523 var med at forsvare København for Christian 2., men senere viste sig at være blandt de mest katolsksindede i rigsrådet; han døde 1562 som sidste mand af sin slægt. Den anden over hans datter Kirsten Bølle er den næststørste i Danmark, næsten sex alen høj; hun står i prægtig dragt i en rig

Tersløse Kirke: Kirsten Bølles ligsten.

renæssance-ramme. Hendes mand var Jesper Krafse til Basnæs, der druknede i Syvårskrigen under Gotland. — Sten Brahe, der fik gården ved arv, var broder til Tyge Brahe; i 28 år var han lensmand på Kalundborg (1592—1620); han blev rigsråd og brugtes ikke lidet i udenlandske sendefærd; 1589 var han hofmester for Christian 4.s søster Anna på hendes bryllupsrejse til Norge, tilbage til Danmark og til Skotland, da hun blev gift med Jakob 6. 1593—96 var han et af de fire medlemmer af regeringsrådet i kongens umyndighedstid. Han lader til i det hele at have været en fortræffelig mand. Rigsadmiralen Henrik Bielke købte 1668 gården af Henrik Lindenov; han havde på stændermødet 1660 været blandt tilhængerne af en stærkere kongemagt, men på den anden side vedblev han at være en trofast ven af Corfitz Ulfeld og Leonora Christine; hans datter Edele Elisabeth bragte

Tersløse til sin mand, der hørte den nye adel til, generalpostdirektøren Poul Klingenberg († 1723).

Fra Tersløse er der ikke langt nordpå til Dianalund station (hotel), yndigt liggende i Dianalund Bøgeskov, som har tilhørt Holberg. Opad skoven ligger den store epileptiker-anstalt Philadelphia. Men man kan også fra Tersløse gå til Skellebjerg; smukt tilbageblik til Tersløse og Munke-Bjærgby over det flade land med perspektivisk smukt forskudte linjer. Også udsigterne til de lange skovlinjer bag hinanden er ejendommelige for Indsælands jævne egne. Fra Skellebjerg (side 228) til Ruds-Vedby eller helt til Bromølle (side 188).

Tersløsegård: Storstuen. Fot. Laurberg.

Helsingørk kirke: Døbefont. Tegning. Nationalm. II.

II. SLAGELSE (HAVREBJÆRG)—HØNG—RERSØ— GØRLEV.

Endnu står tilbage at afvinde den vestlige del af Løve herred, hvad det har at byde af interessant fra naturens side, arkæologisk og kulturelt. De østlige sogne, Sæby, Ruds-Vedby, Rerslev, Skellebjærg, er naturligt tagne med på andre vandringer; de vestlige fattes endnu. Landskabeligt byder de kun lidet ved siden af amtets andre egne; men er man draget gennem adskillige jævne landskaber, kommer man til en plet, som absolut bør opsøges, Rersø; og den for hvem store frugtbare flader med sollys eller drivende skyer over er tilstrækkelige til at skabe stemning, kan også her smelte sammen med naturen; milevidt strejfer øjet frit over de grønne vidder i forsommeren og over de spættede agerruder i høstens tid. Ved solbjærgslag falder solen vestfra ind på hundreder hvide gavle og på de mange rækker af rødbrunt tøjret kvæg. Og så har man cyklen tilhjælp; eller som Topsøe har iagttaget, mange danske egne bliver først smukke, når man i vogn farer hen gennem dem; han var fra tiden før ridehjulet. Endelig er det i disse egne, at gennem jærnbanen Slagelse—Karlundborg porten til amtet findes for alle, der kommer fra Sydvestsælland eller fra hinsides Store Bælt.

Banen Slagelse—Værsløv åbnedes 1898. Havrebjærg er den første station nordfor Slagelse. Nærvæd stationen en uheldig frimenighedskirke, annex til den i Høve i

